

ELEONORA SAVA

Multiculturalism și locuire: un studiu de caz

Lucrarea de față pornește de la o cercetare de teren desfășurată în perioada aprilie-august 2007, în satul Vișoara, județul Mureș¹, și își propune să observe modul în care multiculturalismul, precum și anumite fenomene de aculturalție pe care acesta le implică, se exprimă prin locuire.

Localitatea cercetată constituie un eșantion reprezentativ pentru diversitatea culturală, etnică și confesională. Alături de români, în prezent majoritari, în sat trăiesc germani, maghiari și rromi. Religiile lor sunt de asemenea foarte diverse: ortodoxă, catolică, reformată, greco-catolică, evanghelică, penticostală, adventistă de ziua a șaptea, creștină după Evanghelie. Deși acum sașii sunt foarte puțini (doar 9 persoane, după datele existente la Primărie), ei au fost inițial majoritari în zonă. Așa cum se știe, cei mai mulți saxoni din Transilvania s-au stabilit în Germania după 1989.

Vișoara e situată în sudul Transilvaniei, în podișul Târnavelor, subzona Târnavei Mici. Numele actual l-a primit în timpul regimului comunist, mai exact în anul 1964, când s-a format o singură localitate prin alipirea vechilor sate săsești Hundorf și Maldorf. Restructurarea administrativă a constituit un bun prilej pentru schimbarea denumirii, marcând o schimbare a raporturilor majoritate-minoritate (românii fiind acum mai numeroși). Numele românesc însemna totodată afișarea unei alte „cărți de vizită”, indicând o altă identitate etnică și culturală. În locul vechilor toponime saxone, localitatea a primit unul românesc, Vișoara, care indică faptul că în zonă se cultiva intens vița de vie. Istoria toponimelor prefațează o bogată istorie a contactelor și a marcajelor culturale. Din acest vast material, mă voi opri, în continuare, asupra unui singur aspect: locuirea, privită în mai multe ipostaze: etnografică, filosofică, imagologică și antropologică. Analiza mea se va concentra asupra arhitecturii satului cercetat.

1. O perspectivă etnografică

Localitatea are o structură liniară, cu casele aliniate spre stradă. De la prima vedere, partea centrală a satului e omogenă, fiind alcătuită din gospodării numite (în zonă și în bibliografia etnografică) „de tip săsesc”. Periferia arată sensibil diferit, neexistând o unitate arhitecturală, casele sărăcicioase fiind locuite în cea mai mare parte de rromi. Gospodăriile din centrul satului, construite odinioară de sași, au o arhitectură cu plan liniar, fiind compuse din construcții înșirate în lungul curții, începând cu casa, amplasată la uliță, urmată de grajd și șură. Lângă acestea se află cotețele pentru păsări și cele pentru animale sau alte anexe gospodărești. Amplasarea anexelor economice gospodărești în continuarea casei, adesea sub același acoperiș, nu este un element specific zonal, el întâlnindu-se și în

¹ Cercetare coordonată de Muzeul Județean Mureș, Secția de Etnografie și Artă Populară și finanțată de Ministerul Culturii și Cultelor din România, prin Administrația Fondului Cultural Național.

Europa Centrală și Apuseană. Spre marginile satului, se află gospodăriile construite de români după model săsesc, având același plan și aceleași materiale de construcție, încât creează impresia de omogenitate arhitecturală. Privite din exterior, deosebirile apar în ceea ce privește cromatica (zugrăveala) și ornamentele caselor ori ale porților. În satele învecinate, unde trăiesc doar români, arhitectura este sensibil diferită: casele nu sunt așezate direct la stradă, ci au o mică grădină în jurul lor, clădirile sunt mai mici, gardurile scunde fiind confecționate din lemn sau fier, nu din cărămizi, ca în cazul celor germanice.

Gospodăriile de tip săsesc, pe care le vedem azi înșirate de-a lungul drumului, nu sunt foarte vechi, întrucât ele au evoluat din construcții modeste, făcute din materiale locale: nuiele, lut, paie. Temeinice studii etnografice arată că, în regiunea Târnavei Mici, din care face parte și Viișoara, aceste construcții nu sunt mai vechi de două secole și jumătate (Butură, 1989, p. 152).

Deși nu se cunoaște cu exactitate planul inițial al caselor săsești din sudul Transilvaniei, etnografii arată că “primele case, făcute în grabă în noul cadru de viață, trebuie să fi fost asemănătoare cu cele românești, cum au fost până în timpuri apropiate, în satele cu populație mixtă mai sărace și mai izolate” (Butură, 1989, p. 150).

În zona Târnavei Mici, evoluția locuințelor săsești cunoaște trei perioade. Într-o primă etapă (secolele XIII-XV), casele germanilor erau scunde, alcătuite din două încăperi, cu pereții construiți din împletituri de nuiele, lipite cu lut, ori din chirpici, iar acoperișul din paie. Poziția lor nu era pe linia străzii, ci mai retrasă, având în față o grădiniță cu flori, la fel ca multe dintre casele românești și maghiare. În a doua etapă (secolele XV-XVIII), locuirea rurală s-a dezvoltat o dată cu dezvoltarea meșteșugurilor și a orașelor, în sate observându-se influențe ale arhitecturii urbane; în acest proces, un rol deosebit l-au avut legăturile pe care le-au menținut sașii cu ținuturile lor originare (zona renană) sau cu alte ținuturi în care au fost mai dezvoltate meșteșugurile. În cea de-a treia etapă (sfârșitul secolului XVIII până în secolul XX), în arhitectura rurală s-au introdus tot mai multe materiale durabile, mai greu inflamabile, precum piatra, cărămizile, țigla. Spațiul locuit s-a extins, restrângându-se organizarea curților, care s-au închis cu ziduri înalte spre stradă. Casele au fost aliniate conform unor măsuri administrative de sistematizare a satelor, luate de Curtea Imperială Austro-Ungară, căreia Transilvania i se subordona în acel moment (sfârșitul secolului al XVIII-lea).

Această succintă prezentare diacronică arată că diferențele dintre locuințele românești și cele săsești nu e atât de mare cum poate să pară la o primă vedere. Dimpotrivă, studiile de etnografie arată că planul gospodăriilor a fost identic la români și la sași în trecut, când toate construcțiile gospodărești erau din lemn, acoperite cu paie (Butură, 1978, p. 70).

În prezent, în Viișoara, ca în tot Podișul Târnavelor, majoritatea caselor socotite “de tip săsesc” sunt construite pe două niveluri. Primul nivel cuprinde fie pivnița în temelie de piatră, necesară pentru depozitarea vinului, obținut în această excelentă zonă viticolă, fie două încăperi: o pivniță și o “căsuță” (pentru locuit sau pentru păstrat lucruri). Nivelul de sus are două încăperi și o singură intrare. Aceste case săsești, înalte și arătoase, “respectă în organizarea lor planimetrică dispoziția străvechii case

românești de lemn” (Butură, 1978, p. 96). Totuși, există deosebiri semnificative între casele românilor și cele ale saxonilor. Dintre acestea, două mi se par esențiale: materialele de construcție și fațada, incluzând porțile impunătoare, ca ale unor cetăți.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, casele germanilor au început să fie înălțate din cărămidă, pe când cele ale românilor erau din chirpici. Astfel, fiecare gospodărie reflecta poziția socială a locuitorilor ei. Românii duceau o viață modestă, întrucât majoritatea erau țărani aserviți pe pământurile nobililor ungari sau austro-ungari, iar casele lor exteriorizau acest fapt. Germanii erau țărani liberi sau mici meșteșugari, renumiți prin hărnicie, chibzuință și spirit de economie, iar casele lor erau mai mari, mai solide și mai arătoase. Ele constituiau dovezi vii ale bogăției și ale prestigiului social. Dorința românilor de a acumula capital și de a construi case de tip săsesc apare firească, în acest context. O casă de cărămidă reprezenta, în mod simbolic, nu doar o construcție durabilă și confortabilă, ci și intrarea în rândul fruntașilor satului, o sporire a prestigiului social. Interlocutoarele vârstnice mi-au relatat că, la începutul secolului XX, tații sau bunicii lor au plecat în America, la muncă, apoi, la întoarcere, au început să își înalțe case: “Românii știi ce făceau? Se duceau în America și veneau cu bani. [...] Și atunci au început să construiască case. Mulți oameni din sat au plecat în America. [...] Sașii ne-o învățat cum să facem cărămida, că făceam case din chirpici. Când eram eu mică, erau toate casele din chirpici. Apoi, o-nceput să facă cărămida. [...] Toate casele din Hundorf în decurs de vreo 15-20 de ani s-o făcut! Toate din cărămidă, nu mai din chirpici. Iar din chirpici mai aveau numai cei foarte săraci. Dar dup-aceea o-nceput românii să facă casă cu poartă-n zid. [...] N-o fost poartă-n zid până n-o-nceput să imite pe sași. Sașii o-nceput cu de-astea! În Hundorf, casele săsești, toate au poartă-n zid. Și la români – care o imitat!”²

2. O perspectivă filosofică

În câteva dintre studiile sale din perioada interbelică, poetul și filosoful român Lucian Blaga formulează o teorie cu privire la orizontul spațial al inconștientului și la diferențele culturale. Pornind de la teze ale unor antropologi sau filosofi, precum Oswald Spengler și Leo Frobenius, conform cărora sentimentului spațial e un factor generator de cultură, el susține că orizontul spațial al inconștientului nu se suprapune în mod necesar peisajului geografic în care o etnie viețuiește, ci e o realitate mult mai complexă și mai profundă, care se lasă întrevăzută în producții artistice și culturale. În viziunea lui Blaga, orizontul care modelează sufletul românesc, punându-și pecetea pe întreaga sa cultură, este *plaiul*, un spațiu indefinit ondulat, alternând cu blândețe dealuri și văi. Filosoful observă că gospodăriile românești din ținuturile înalte, din zonele muntoase și colinare, sunt dispuse în peisaj după un ritm dictat de succesiunea deal-vale, care se păstrează întrucâtva și în așezările de la câmpie. În mai multe studii, el se sprijină pe fapte de cultură din sate ardelenice, arătând că arhitectura sașilor contrastează cu cea românească; astfel, el dorește să demonstreze faptul că în unul și același peisaj pot să coexiste suflete fixate inconștient asupra unor spații-matrice cu totul diferite. “Un exemplu: de vreo opt sute de ani, saxonul din Ardeal, transplantat de undeva de pe malurile Rinului, își înalță în peisajul ardelenesc rosturile culturale și cetățenești, sobre și ca de piatră, în spiritul nealterat al spațiului său gotic, de ieri

² Interlocutor Ana P., n. 1929, Viișoara.

și de totdeauna. [...] Iar alături, trecând legănat cu turmele pe lângă înaltele și negrele turnuri și cetăți care vorbesc despre un alt destin, ciobanul valah își slăvește din fluier, suind și coborând, spațiul său [...]. Sunt două feluri de oameni, care trăiesc, în același peisaj, dar în spații diferite. Deși nespuse aproape unul de celălalt, ei sunt așa de distanțați prin spațiile-matrice, că opt sute de ani de viață megieșă n-au fost suficiente să șteargă și să înfrângă depărtarea cealaltă, de pe planul inconștient dintre ei” (Blaga, 1969, pp.129-130).

Or, în Viișoara, județul Mureș, aceste “depărtări”, cum sunt numite metaforic diferențele culturale, nu sunt evidente în plan arhitectural. Dimpotrivă, satul impresionează prin omogenitatea construcțiilor. Dacă ar fi să citesc locuirea din acel sat prin grila filosofică blagiană, ar însemna să accept că românii de acolo și-au schimbat, cumva neașteptat, inexplicabil și destul de brusc, orizontul spațial al inconștientului, pentru că își construiesc case de tip săsesc. Însă, interviurile realizate pe teren lămuresc perfect această chestiune, relevând faptul că românii au adoptat modelul saxon în momentul când au avut posibilități financiare. Este vorba despre momentul precis al începutului de secol XX, când mulți țărani români au plecat la muncă în America, de unde s-au întors cu bani și și-au construit case din cărămidă, ca și cele saxone. Observ, în acest caz, nu atât diferențe culturale, de “orizont spațial”, ci mai curând deosebiri sociale și materiale.

Dincolo de acestea, însă, e evident faptul că, viețuind împreună, oamenii comunică, realizează contacte prin intermediul cărora asimilează trăsături ori ansambluri de trăsături culturale.

Casă evreiască, Repedea, foto: Felician Săteanu

3. O perspectivă antropologică

3.1. Raporturi majoritate-minoritate, identitate-alteritate, centru-margine

Vechile sate Hundorf și Maldorf, care alcătuiesc Viișoara de azi, aparțin “comunităților germanocentrice”, fiind localități în care sașii au avut rolul principal de-a lungul timpului și care au fost “marcate de aceștia chiar și după plecarea lor.” (Coman, 2003, p. 96) Până în 1990, sașii au fost majoritari. Plecarea definitivă a sașilor după 1990 a atras o nouă populație în sat, în special rromi.

Dinamica raportului majoritate-minoritate se articulează logic cu relația identitate-alteritate, întrucât “formele și aspectele pe care le ia identitatea în istorie constituie atâtea expresii ale unei norme, cea stabilită și adoptată de o majoritate. Astfel, identitatea în istorie devine expresia, într-un loc și într-un timp dat, a unei majorități unificatoare” (Ahrweiller, 1998, p. 202). Trebuie să precizez, în acest context, că nu este vorba doar despre o majoritate numerică, ci și despre o putere economică a sașilor, care stăpâneau pământul din centrul localității. Cât timp sașii au fost majoritari, și au deținut puterea economică, ei au ocupat centrul, obligându-i pe români să rămână la periferie: “Românii erau pe margine, așa, ca țiganii”³, întrucât sașii nu le permiteau să își întemeieze gospodării în partea centrală a localității. Centrul era al sașilor, deoarece ei erau majoritari, erau întemeietorii satului și erau organizați pe vecinătăți.⁴ Marginalitatea teritorială s-a suprapus cu o marginalizare etnică și socială.⁵ Poziția spațială exteriorizează o ierarhie a satului: conform acesteia, germanii sunt primii, urmați de români și apoi de rromi. Configurația locuirii în satul Viișoara conturează o hartă a complexelor raporturi și poziționări interetnice și culturale existente în localitate. Locuind “la margine, ca țiganii”, românii și rromii formează *alteritatea*, minoritară în raport cu *identitatea* majoritarilor saxoni. Însă, chiar în sânul acestei marginalități, se remarcă o departajare, întrucât rromii sunt separați de românii printr-o frontieră simbolică: “Țiganii stăteau separat. Locul lor era peste pod”⁶. Poziția spațială implică o ierarhizare subiacentă a etniilor și a culturilor din perspectiva majorității germane, perspectivă în bună măsură însușită și împărtășită de minoritari. Dacă românii stau la margine, însă totuși în interiorul localității, rromii au un statut diferit, din unghiul celorlalte două etnii, ei fiind nevoiți să trăiască în exteriorul colectivității, “peste pod.” Marginalitatea teritorială e dublată de una culturală, întrucât asupra rromilor e proiectat un întreg imaginar negativ, figura țiganului suprapunându-se maleficului: “Și mama îmi zicea: «Să nu te duci singură peste pod, că te iau țiganii, că te fură!» Se zicea că erau niște țigănci, îmbrăcate altfel decât celelate femei și nu era bine să le întâlnești, pentru că îți puteau influența viitorul. Erau vrăjitoare. Se zice că umblau pe la locul unde a fost cândva o cetate, în afara satului. Noi, fetele, n-aveam voie să ne apropiem de locurile alea, că pot să apară vrăjitoare ! Ziceau părinții : « Să nu vă duceți pe acolo ! Să nu mergeți în Cetate singuri, că cine știe ce poate să apară ! »”⁷.

Migrațiile succesive ale sașilor au antrenat nu doar scăderea numerică a populației germanice

³ Interlocutor Ana P., n. 1929, Viișoara.

⁴ Vecinătatea este o formă majoră de organizare socială, un fapt de istorie socială și, în mare măsură, identitară. Ea “se fundamentează în criteriul teritorial, chiar dacă, în formele sale foarte vechi, este posibilă o combinație cu rudenia.” Mihăilescu, 2003, p. 7)

⁵ Un interlocutor rrom din Viișoara, afirmă, în acest sens: “Țiganii, ca peste tot în România și în lume, au fost întotdeauna marginalizați! Dar cei mai săraci trăiesc chiar și acum la marginea satului, sus în deal, la Țăgănie” (Vasile B., n. 1955, patron de bar). El consideră sinonime marginalizarea și marginalitatea spațială, indicând suprapunerea semantică dintre marginalitatea etnică, socială, culturală și spațială.

⁶ Interlocutor: Ana P., n.1929, Viișoara.

⁷ Interlocutor: Ana P., n.1929, Viișoara.

din localitate, ci totodată schimbarea raporturilor majoritate-minoritate și centru-margine. Mai exact, au determinat schimbarea poziției românilor și rromilor din sat – atât în sens spațial (aceștia mutându-se în casele din centru), cât și social (crescându-le prestigiul în grupul social) și cultural. Ponderea culturii românești, azi majoritară, e acum vizibilă, prin simbolul crucii – devenit emblemă a identității etnice, culturale și confesionale – figurat pe majoritatea caselor din Viișoara.

3.2. Specificitatea contactelor culturale. Cultura –sursă, cultura-țintă

Satul cercetat pune față în față două culturi: “cultura-sursă” – cea a germanilor – și “cultura-țintă” – cea a românilor, precum și modul în care acestea se oglindesc reciproc și interacționează. Ierarhia exteriorizată prin locuire indică limpede prestigiul culturii saxone, considerate exemplare de către români: “Tot ce știu eu am învățat de la sași!” afirmă Paraschiva R., româncă, de 77 de ani, din Viișoara, sau: “Asta era ideea: să înveți de la sași!”, spune Ana P., româncă, de 78 de ani. Prestigiul de care se bucură germanii se bazează pe câteva trăsături definitorii, menționate de interlocutorii mei români: “erau ordonați și harnici”; erau pricepuți și buni meșteșugari, cunoșteau tehnici de construcție și de confecționare a materialelor necesare construcției: “Sașii ne-o învățat cum să facem cărămida, că făceam case din chirpic”; erau excelenți agricultori: “lucrau minunat pământul”; de aceea, erau bogați: “Erau atâta de bogați!”; în schimb, aveau o fire închisă: “stăteau închiși în casă, nu erau comunicativi”; totuși, interlocutoarele mele socotesc sobrietatea o virtute, întrucât : “Am avut ce învăța de la ei, că își vedeau de treaba lor, nu erau cârcotași!” Această “economie” a afectelor contrastează cu felul de a fi deschis al românilor: “Dar mai mult mergeam noi la ei, ei nu prea veneau; erau mai reținuți în relații”. Sobrietatea se reflectă în stilul arhitectural: “Sașii nu făceau așa, ei nu erau în privința asta ca românii; erau mai reținuți. Ei nu sculptau poarta”.⁸

Perspectiva propusă de interlocutoarele mele este intens subiectivă, privind relațiile interculturale și interetnice din unghiul unor românce. Dar interviurile cu puținii germani rămași în sat redau aceeași idee: românii au dorit să preia, prin învățare, prin imitare, elemente ale culturii germane. Multe interviuri realizate pe teren vorbesc despre *fenomene de aculturație*, despre influențele îndelungate ale culturii săsești asupra celei românești. “Aculturația nu desemnează un fenomen specific, ea trimite în accepția sa cea mai generală la o dimensiune banală și constitutivă pentru toate societățile, schimbarea culturală, dacă admitem că nici un ansamblu cultural nu se formează independent de influențe «exterioare»” (J. F. Baré, 1999, p. 14). Schimbarea vizibilă în arhitectura satului Viișoara este determinată de un moment istoric precis: cel al începutului de secol XX, când s-a produs fenomenul migrației temporare a forței de muncă din Ardeal în America. Deși e vorba despre o schimbare în plan material, ea a antrenat o schimbare la nivel social și cultural. Câștigul bănesc obținut în America s-a convertit într-o sursă a prestigiului social, prin acumularea de bunuri imobile (grădini, terenuri, construcții): “Și stai să vezi ce-a făcut bunicul-meu: s-a-ntors cu atâția bani, că a făcut casă de cărămidă, vizavi de casă a luat o grădină, alături de casă a luat altă grădină și la capătul satului a mai luat încă o grădină...”⁹. Totodată, banii obținuți în străinătate au devenit suportul unei schimbări culturale, exteriorizate prin construirea caselor și organizarea gospodăriei după model săsesc. Însă influența

⁸ Interlocutor: Ana P., n.1929, Viișoara.

⁹ Interlocutor: Ana P., n.1929, Viișoara.

sașilor asupra românilor din zonă nu se reduce la acest moment, ci e un proces de lungă durată, care s-a manifestat în diferite segmente ale culturii, dar care a devenit vizibilă, în plan arhitectural, mai ales o dată cu revenirea acasă a celor plecați la muncă peste ocean. Durabilitatea și profunzimea influențelor germanice transpare prin faptul că, plecând în America și rămânând acolo la muncă ani buni, românii nu au imitat ceea ce au văzut peste ocean, ci modelul săsesc de construire a caselor. Se poate observa un fenomen asemănător în prezent, pentru că, foarte mulți români care pleacă la muncă în străinătate, la întoarcerea în țară, investesc banii adunați în repararea sau renovarea locuinței ori în construirea unor case noi, mari și făloase, așa cum au văzut la vecinii înstăriți din satul lor.

4. O perspectivă imagologică

Construirea locuinței și organizarea gospodăriei sunt fapte de cultură. În termeni bachelardiani, sunt forme ale *logosului*, întrucât “tot ceea ce este specific uman în om este *logos*” (Bachelard, 2003, p. 17). Casa este, pentru fiecare, o imagine a “spațiului fericit”¹⁰, întrucât este trăit. “Și este trăit, nu în pozitivitatea sa, ci în toată părtinirea imaginației. El concentrează ființa înăuntrul unor limite care protejează” (p. 29). De aceea, Bachelard consideră casa “un *instrument de analiză* pentru sufletul omenesc” (p. 30) și analizează imaginile locuirii “citind” o casă sau odaie, “întrucât odaia și casa sunt diagrame de psihologie care îi ghidează pe scriitori și pe poeți în analiza intimității” (p. 69).

4. 1. Fațada și poarta casei și ornamentația lor – funcții pragmatice și simbolice

4. 1.1. Fațada – ciorchinele și crucea

Fațada e o limită care protejează. Situată între interior și exterior, ea e menită să apere căsenii de orice rău venit din afară și totodată să-i prezinte și să-i reprezinte în fața celorlalți. Imaginile de pe frontoanele caselor cumulează funcții de apărare, identitare și decorative.

În Viișoara, cele mai frecvente imagini de pe frontoane sunt crucea și ciorchinele de strugure. În prezent, funcția lor principală pare a fi cea identitară, întrucât au rămas singurele elemente vizibile din exterior, care diferențiază casele locuite de sași de cele ale românilor.

Strugurele – interpretat ca ipostază a pomului vieții, motiv ornamental celebru, cu largă răspândire în cultura populară românească și europeană – trebuie să fi fost, pentru saxonii din Viișoara (ca, de altfel, pentru mulți din zona Târnavei Mici), o emblemă deopotrivă ocupațională (satul aparținând unei excelente zone viticole) și confesională (simbol al religiei evanghelice). Se știe că strugurele apare și în iconografia creștină ortodoxă, frecvent legat de imaginea lui Iisus Christos. În contextul conviețuirii cu românii, acesta, realizat în diferite variante stilistice, își nuanțează semnificația, devenind marcă identitară etnică. Se observă astfel o mutație funcțională: dintr-un simbol ocupațional, cum trebuie să fi fost inițial, când satul era compact săsesc, ciorchinele a devenit, o dată cu schimbarea raporturilor majoritate-minoritate, o emblemă identitară etnică.

Trăind laolaltă cu sașii, imitând fapte din cultura lor, considerată exemplară, românii din

¹⁰ “Vrem să examinăm niște imagini foarte simple, imaginile *spațiului fericit*. În această orientare, anchetele noastre ar merita numele de *topofilie*. Ele țin să determine valoarea umană a spațiilor de posesiune, a spațiilor apărate împotriva unor forțe adverse, a spațiilor iubite. Pentru motive deseori foarte diverse și cu diferențele pe care le comportă nuanțele poetice, acestea sunt *spații lăudate*. Valorii lor de protecție care poate fi pozitivă, i se adaugă și valori imaginate, iar acestea din urmă devin în curând valori dominante” (Bachelard, 2003, p. 27).

Viișoara au simțit nevoia exprimării unei diferențe specifice, pe care au găsit-o în simbolul religios. Pentru a-și marca spațiul locuit, au utilizat în mod consecvent semnul crucii: fie că au construit case pe model săsesc, fie că s-au mutat în locuințe ale saxonilor, după plecarea acestora în Germania, românii și-au pus amprenta asupra gospodăriei, realizând crucea în relief pe tencuiala de pe frontoane. Simbolul confesional și-a îmbogățit, contextual, sensurile, devenind marcă etnică și culturală, sugerând că identitatea românilor din zonă se exprimă concentrat prin religie. Crucea se regăsește și pe unele case în care locuiesc rromi ortodocși. Înainte de 1989, acest simbol apărea mai frecvent pe fațada gospodăriilor de la marginea satului, construite de români. După 1990, o dată cu plecarea masivă a sașilor în Germania, casele acestora din urmă au fost repartizate de către Primărie altor localnici – români și rromi. Luând în stăpânire casele saxone, ei au marcat spațiul cu același simbol creștin, astfel încât, în prezent, crucea apare la majoritatea caselor din sat, atât în centru, cât și spre margine. Fațadele multor case din Viișoara se aseamănă unor palimpsesturi, întrucât crucea de pe fronton a fost realizată nu o dată peste vechiul ciorchine săsesc, pe care l-a acoperit.

O excepție notabilă o constituie Pensiunea Turistică din localitate. Clădirea a fost renovată și dată în folosință în anul 2006, păstrând spre stradă linia arhitecturii săsești din zonă, însă cromatică și decorațiunile se abat de la norma tradițională. Pe zugrăveala roz se îngemănează crucea și ciorchinele de strugure, străjuite de două drapеле: cel românesc și cel al Uniunii Europene.

Pentru americani, “drapelul are statutul unei icoane și este un simbol al identității naționale mai important decât sunt pentru alte națiuni steagurile lor” (Huntington, 2004, p. 10). În Viișoara, ciorchinele de strugure și crucea au rosturi asemănătoare. În termenii aceluiași Bachelard, ele sunt “produse directe ale imaginației” (Bachelard, 2003, p. 27). Interpretându-le, aș spune că ele exteriorizează două moduri de a fi în lume.

Strugurele este rodul trudei, obținut după un an întreg de muncă grea și îngrijire atentă a solului și a plantelor; privit astfel, el este emblema unor truditori ai viei, semn al unor oameni pentru care munca e sursa și rostul vieții, unicul sprijin și unica filosofie. Sau, altfel spus, al unor oameni harnici, care își pun nădedjea în ei înșiși și în munca lor.

Crucea e simbolul credinței în Dumnezeu, exprimând încredere în divinitate și în puterea ei de a rândui lumea; privită astfel, ea e emblema unor oameni care își pun speranțele într-o instanță exterioară, supraumană.

Cele două imagini redau două concepții diferite asupra lumii: una antropocentrică, bazată pe efortul propriu, susținut, al fiecărui individ, viziune specifică saxonilor, și alta cosmocentrică, bazată pe credința în divinitate, care ține lumea în echilibru, dându-i sens, viziune specifică românilor.

4.1.2. Poarta – între sobrietate și ostentație

Ca spațiul de trecere între exterior și interior, poarta cumulează funcții pragmatice și simbolice. Ea închide/ deschide, la modul propriu, curtea casei, delimitând, împreună cu gardul, spațiul organizat, familiar, al gospodăriei, de spațiul exterior, al satului, protejând, în mod concret, casa și pe căseni. Din punct de vedere simbolic, ea activează un întreg sistem de opoziții precum: interior/exterior, domestic

/sălbatic, benefic/ malefic, cosmos/haos, natură/ cultură etc. De aceea, ea a fost, probabil, investită cu funcții apotropaice. Ornamentele porților pot exterioriza acest rol simbolic, de apărare a casei și a locuitorilor săi, după cum pot reprezenta și mărci identitare, exprimând trăsături specifice unei culturi sau alteia.

Porțile săsești, mari, construite din cărămizi, ascund perfect curtea de ochii indiscreți ai trecătorilor și protejează gospodăria, asemenea zidurilor unor fortărețe. Ele sunt specifice caselor germanice, nefiind întâlnite decât în zone etnografice în care locuiesc saxoni. Poarta lor e simplă, neîmpodobită, exteriorizând caracteristici etnice precum sobrietatea și maxima economie. “Sașii nu făceau așa, ei nu erau în privința asta ca românii; erau mai reținuți”. Românii, care au copiat modelul săsesc, au introdus un element original în ornamentația ei: “Când făceau poarta, mai puneau și câte ceva românesc! Făceau poarta în zid, dar o făceau din lemn sculptat. [...] Sașii nu sculptau poarta, dar românii erau așa: voiau să arate, “să vadă lumea ce frumos e la mine!” Așa că porțile românești erau din lemn [...]. Toate erau sculptate.”¹¹ Poarta bogat ornamentată a românilor exprimă o viziune asupra frumosului caracterizată printr-o anumită frică de vid, viziune care valorizează decorația ostentativă.

5. Concluzii

În concluzie, consider că prin conceptul de *locuire* se exprimă amprenta specifică pe care omul o lasă asupra unui anumit spațiu. Satul cercetat poartă o puternică amprentă saxonă, exteriorizând faptul că zona Târnavei Mici a fost, mult timp, majoritar săsească. Marcajul germanic rămâne vizibil chiar și după ce raportul majoritate-minoritate etnică s-a schimbat.

Prin conviețuirea îndelungată, s-au produs fenomene de aculturație, cultura saxonă îndeplinind rolul de “cultură-sursă”, iar a românilor cel de “cultură-țintă”. Observ, de asemenea, că fiecare grup etnic își pune propriile mărci simbolice asupra spațiului, prin imagini emblematice, precum ciorchinele sau crucea. Ele dovedesc o mare unitate și exprimă, extrem de lapidar, o viziune asupra lumii specifică aceluși grup. Suprapunerea de imagini și simboluri culturale pot crea, nu o dată, impresia unui palimpsest.

Faptul de cultură poate fi citit, și de această dată, ca un text, arhitectura reprezentând unul dintre limbajele prin care omul se exprimă, *se înscrie* în și modelează un anumit peisaj. Locuirea poate fi văzută, astfel, ca o *scriitură* a spațiului, având o viață și o dinamică proprie.

Bibliografie:

- Ahrweiller, Helene, 1998, *Imaginea celuilalt și mecanismele alterității*, în vol. *Introducere în istoria mentalităților colective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca;
- Bachelard, Gaston, 2003, *Poetica spațiului*, Editura Paralela 45, București Pitești;
- Blaa, Lucian, 1969, *Trilogia culturii*, Editura Pentru Literatură Universală, București;
- Bonte, Pierre, Izard, Michel, 1993, *Dicționar de etnologie și antropologie*, Editura Polirom, Iași ;
- Butură, Valer, 1989, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania-studiu etnografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București;
- Butură, Valer, 1978, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca;

¹¹ Interlocutor Ana P., n. 1929, Vișoara.

- Coman, Gabriela, 2003, *Vecinătățile fără vecini*, în vol. *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, coord. Vintilă Mihăilescu, Editura Paideia, București;
- Huntington, Samuel, 2004, *Cine suntem? Provocările la adresa identității naționale americane*, Antet XX press, Filipeștii de Târg, Prahova;
- Gaivoronschi, Vlad, 2002, *Matricile spațiului tradițional*, Editura Paideia, București;
- Mihali, Ciprian, 2001, *Inventarea spațiului. Arhitecturi ale experienței cotidiene*, Editura Paideia, București;
- Mihăilescu, Vintilă, 2003, *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Editura Paideia, București; Mureșanu, Pompei, 1969, *Contribuții la studiul așezărilor și construcțiilor țărănești din Câmpia Transilvaniei*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, pe anii 1965-1967, Cluj;
- Petrescu, Paul, 1971, *Motive decorative celebre*, Editura Meridiane, București;
- Petrescu, Paul, 1969; *Arhitectura*, în vol. *Arta populară românească*, București;
- Segalen, Martine (coord.), 1989, *L'autre et le semblable. Regards sur l'ethnologie des sociétés contemporaines*, Presses du CNRS, Paris;

Multiculturalism and inhabiting. A case study

This paper aims to analyze some ways of articulation between culture and domestic space and to shed light on various modes and practices of inhabiting.

The research is based on fieldwork in Viișoara village, located in Mureș county, Romania, and inquires a way in which the human puts a mark on places: the architecture.

Viișoara is a telling expression of the region's multiculturalism: Romanians (the majority), Germans (Saxons) and Rroma live there together. It also displays a great diversity of relations of *identity-otherness*: Romanians-Saxons, Romanians-Rroma; Saxons-Romanians, Saxons-Rroma; Rroma-Romanians, Rroma-Saxons. The stamp of rural civilization and the aspirations towards modernity meet in the build landscape.

The conclusion of the paper is that through culture (cultures), as symbolic system(s), the human puts a visible mark on space as tries to appropriate it, according to a certain symbolic order and vision of the world.